

Ouderen

in de Wijk

**De wederopbouw
van Rotterdam**

Ouderen
in de wijk

de Bibliotheek
Rotterdam

Deze maand ziet de kalender er iets anders uit dan jullie gewend zijn: deze speciale editie staat in het teken van de wederopbouw van Rotterdam. Het afgelopen jaar hebben wij veel gesprekken gevoerd met jullie en we merkten dat er veel mooie verhalen waren over vroeger en dat bracht ons op het idee een oproep te plaatsen om deze verhalen te delen. Wat zijn jullie ervaringen in de periode van de wederopbouw? De maand mei staat in het teken van de wederopbouw. 18 mei is de symbolische datum voor het vieren van de wederopbouw. Dit is de dag waarop stadsarchitect W.G. Witteveen in 1940 de opdracht kreeg voor zijn wederopbouwplan.

Wederopbouw is het begrip dat gebruikt wordt voor de herbouw van Nederland na de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog. In de architectuur en stedenbouw betreft het vooral de periode van 1945 tot ongeveer 1968. Rotterdam is dé Wederopbouwstad van Nederland. Hier is de wederopbouw het best zichtbaar, vooral in het centrum. Door het bombardement van 14 mei 1940 was het hart van de stad verwoest. Maar ook andere steden als Middelburg, Arnhem, Nijmegen en Den Helder werden zwaar getroffen. Rotterdam heeft de wederopbouw het meest rigoureus aangepakt en de nieuwe ideeën over de functionele stad het meest consequent toegepast. Rotterdam stond niet bekend om zijn stadsschoon, dus er werd zoveel geruimd dat er ruimte ontstond voor een nieuwe, betere, mooiere stad.

Tijdens de bezetting kwam de wederopbouw niet van de grond. Er kon nauwelijks worden gebouwd. Maar na de bevrijding werd in hoog tempo aan de wederopbouw van stad en haven gewerkt. Op de Coolingsingel stond een lichtreclame met de woorden Aan den slag. Rotterdammers weten van aanpakken. K.P. van der Mandele sprak bij de onthulling in november 1945: “Temidden der gedenkplaat- sen van onze gevallen verrijst dit monument, dat oproept tot arbeid. Wij staan voor de grootse taak een nieuwe stad te bouwen. Werkgevers en werknemers zullen de handen ineenslaan en doorzetten. Zij zullen werken en werk scheppen. Moge dit monument een aansporing en een middel tot inspiratie zijn.”

Het enthousiasme over de wederopbouw van Rotterdam was groot. De bouwactiviteiten werden door de meeste Rotterdammers met trots gevolgd. Op de jaarlijkse Opbouw dag waren er allerlei activiteiten om aan deel te nemen en stonden er grote stukken over in de dagbladen. De Wederopbouw- ritten van de RET werden druk bezocht.

Verder waren er tentoonstellingen als *Rotterdam Straks* (1947), *De Maasstad in de Steiger* (1949) en *Een stad herrijst* (1950) en de vijfjaarlijkse manifestaties *Ahoy'* (1950), *E55* (1955), *Floriade* (1960) en *C70* (1970). Twee tijdschriften waren volledig gewijd aan de Wederopbouw van Rotterdam: *Rotterdam Bouwt!* en *De Maasstad*. Tien en twintig jaar wederopbouw werden begeleid door een

boek. Vele fotografen maakten in opdracht foto- boeken van het nieuwe Rotterdam: Cas Oorthuys, Ed van Wijk, Kees Molkenboer en Frits Rotgans. De gemeente liet ook films maken over de Wederop- bouw, zoals *Houen Zo!* en *En toch...Rotterdam!*. Het gemeentearchief gaf kunstenaars opdrachten om de bouwactiviteiten vast te leggen en liet de foto- graaf Jan Roovers de stad fotograferen.

De euforie over de wederopbouw maakte eind jaren zestig plaats voor scepsis en kritiek. Het nieuwe centrum werd kaal, zakelijk en ongezel- lig gevonden. Het moest attractiever, socialer en groener worden, met vooral meer woningen en recreatieve voorzieningen. In de jaren zeventig werden Amsterdamse architecten als Piet Blom gevraagd om de stad gezellig te maken. Gebou- wen uit de wederopbouwperiode werden gesloopt en vervangen door eigentijdse architectuur. Vanaf het eind van de twintigste eeuw ondervindt de wederopbouw een herwaardering. Vele publica- ties, tentoonstellingen en manifestaties bena- drukken de unieke kwaliteiten van de Rotterdam- se wederopbouw. De brandgrens, de grens van het tijdens het bombardement verwoeste gebied, is in de stad gemarkeerd. Diverse gebouwen uit de wederopbouwperiode zijn inmiddels benoemd als rijksmonument en gerestaureerd. In 2015 is het 75-jarig jubileum van de wederopbouw gevierd.

Bron: <https://wederopbouwrotterdam.nl/artike- len/wat-is-wederopbouw>

Wij hebben onze collega John Tholen, Conservator Erfgoedcollecties, gevraagd eens op zoek te gaan binnen onze uitgebreide Rotterdamcollectie. Welke stukken bewaren wij over de wederopbouw? John Tholen heeft iets bijzonders gevonden; leest u mee?

Een stad volgens 'Nederlandschen geest'

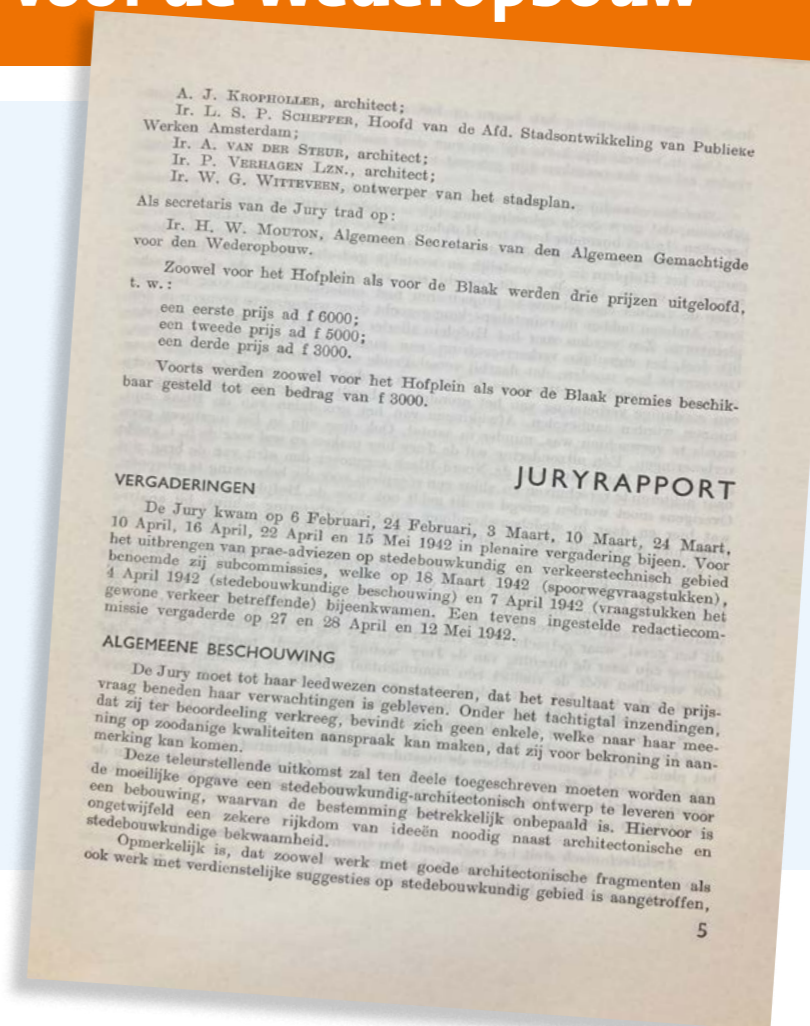
Een prijsvraag voor de wederopbouw

Op 5 september 1941, ruim vier maanden na het bombardement op Rotterdam, werd een openbare 'ideeënprijsvraag' uitgeschreven 'ten doel hebbende stedenbouwkundig-architectonische ontwerpen te verkrijgen voor de bebouwing van het Hofplein en de Blaak'. Alle Nederlandse architecten werden hiermee uitgenodigd een plan voor wederopbouw van deze twee gebieden in te sturen.

Bibliotheek Rotterdam bewaart nog altijd een exemplaar van het juryrapport in de collectie. De eerste zin van dat rapport laat direct blijken dat ook de Duitse bezetter er veel aan gelegen was de stad weer op te bouwen. De prijsvraag was namelijk uitgevaardigd 'overeenkomstig den wensch van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied'. Prijsvraag en juryrapport moeten daarom ook wel als propaganda worden bestempeld.

Desalniettemin was de prijsvraag voor architecten een reële optie waarmee een aanzienlijk geldbedrag als prijs kon worden gewonnen. Voor zowel Hofplein als Blaak werden een eerste prijs à 6000 gulden, een tweede prijs à 5000 gulden en een derde prijs à 3000 gulden uitgelooft. De jury ontving maar liefst 80 inzendingen. Het juryrapport over al deze inzendingen is klip-en-klaar: 'De Jury moet tot haar leedwezen constateeren, dat het resultaat van de prijsvraag beneden haar verwachtingen is gebleven. Onder het tachtigtal inzendingen, dat zij ter beoordeeling verkreeg, bevindt zich geen enkele, welke naar haar meening op zoodanige kwaliteiten aanspraak kan maken, dat zij voor bekroning in aanmerking kan komen.'

De jury bestond niet uit de minsten. Twee van de belangrijkste personen voor de wederopbouw tijdens de oorlogsjaren maakten onderdeel uit van de jury: Willem Gerrit Witteveen en Johan Ringers. Direct na het bombardement kreeg stadsarchitect Willem Gerrit Witteveen van het gemeentebestuur de opdracht tot het maken van een plan voor wederopbouw van de binnenstad. Als een van de weinige nog bruikbare panden werd de Gemeentebibliotheek aan de Nieuwemarkt aangewezen als zijn kantoor. Binnen enkele maanden stampte Witteveen een nieuwbouwplan uit de grond, dat voornamelijk bestond uit traditioneel-historiserende bebouwing en op veel kritiek stuitte. Het plan werd daarom, en vanwege de schaarste aan bouwmaterialen tijdens de oorlog, voor een groot deel nooit uitgevoerd. Witteveen verliet na enkele jaren verbolgen Rotterdam. Johan Ringers werd

tegelijk met Witteveen aangesteld om als 'Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw' in Rotterdam het enorme project in goede banen te leiden. Na de oorlog werd hij minister van Openbare werken en Wederopbouw en was in die hoedanigheid betrokken bij het uiteindelijke Basisplan voor de wederopbouw van Rotterdam. Gemeente Rotterdam kende hem in 1963 de Van Oldenbarneveltpenning toe voor zijn verdiensten rondom de wederopbouw.

De ingezonden plannen vielen, afgaande op het juryrapport, vaak erg tegen. De jury had vooral het ideaal van een 'Hollandsche stad' voor ogen. Het reglement bij de prijsvraag bevatte 'den eisch een bebouwing van een zoo zuiver mogelijk Hollandsch karakter te ontwerpen'. Eén van de voorstellen werd dan ook afgewezen omdat 'de vorm van de architectuur en de geprojecteerde skyscrapers niet het karakter weergeven van een Hollandsche stad'. Een andere inzending heeft 'allure, grootheid en harmonie', maar 'van een Hollandsch karakter is in dezen opzet weinig te bespeuren' – de tijden zijn wat dat betreft inmiddels gelukkig veranderd. Inderdaad stroken deze voorstellen niet met de traditionelere gebouwen die stadsarchitect Witteveen voor ogen had. Wat volgens de

jury dan wel als typisch 'Hollandsch' moest worden gezien, blijft redelijk vaag. Het juryrapport benoemt dat inzendingen 'een waardige vertegenwoordiging' moeten vormen 'van het Nederlandsch karakter en van den Nederlandschen geest'. Die is 'krachtig, sober en eerlijk'. Enerzijds is die geest gestoeld op het verleden: 'Tot dezen in de loop der tijden gevormden geest behoort een zeker individualisme, dat in onzen bloeitijd zijn bewonderenswaardigen en krachtigen vorm heeft gekregen; maar de vormgeving van dezen bloeitijd behoort tot het verleden ....' Inzendingen moeten daarom vooral ook de toekomstige volksaard omarmen: 'Zoo kan met zich voorstellen, dat in de komende tijden een grootere samenwerking der Nederlandsche krachten zal ontstaan, waardoor het individuele minder overheerschend naar vooren treedt dan dit in de laatste paar honderd jaar in Nederland het geval is geweest.' Een moeilijke opdracht, waaraan geen enkele inzending kon voldoen.

Het *Rapport betreffende den uitslag van den ideeënprijsvraag wederopbouw Rotterdam Hofplein en Blaak, uitgeschreven door den Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw* is digitaal te raadplegen in Het Geheugen van Nederland of ter inzage beschikbaar in onder andere Bibliotheek Rotterdam.

Wederopbouw dag

Opbouw dag is een oer-Rotterdams evenement waarop we op en rondom 18 mei de (weder)opbouw van de stad vieren. Een prelude van de Rotterdam Architectuur Maand. Aanhakend op het Eurovisie Songfestival met een speciaal Stadsprogramma. Het jaar 2021 blijft spannend met alle coronamaatregelen maar dat betekent niet dat er niets is gepland. Houd de website van wederopbouw Rotterdam in de gaten voor het laatste nieuws. [www.wederopbouwrotterdam.nl]

Opbouw dag is voor iedereen, van jong tot oud. Voor als je in Rotterdam woont, werkt of op bezoek bent. Als je Rotterdam beter wil leren kennen of liefhebber bent van de stad, óf als je denkt; hoezo wederopbouw? Laat je verrassen, want de wederopbouw zit in het DNA van Rotterdam en de Rotterdammers.

Activiteiten in de stad

Is Rotterdam een attractie?! Het antwoord is: ja zeker! Maar was dat in 1945 ook het geval? De expositie in de wederopgebouwde Laurenskerk en de film op de mediawand van Theater Rotter-

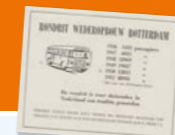
dam nemen je mee in de pogingen van Rotterdam om zich na het bombardement op 14 mei 1940 te promoten als mooie en interessante stad. Rotterdam is nu beroemd als festival- en architectuurstad. Hoe was dat vroeger? Had Rotterdam toen ook evenementen? En toeristen? Je ontdekt het zelf met deze expositie en film die Rotterdam aan de hand van 75 jaar toeristische trekkers en haar wervende slogans laat zien. Van 'Aan Den Slag' via 'Van Kiem tot Kracht' tot 'Make It Happen' met als apotheose 'Open up' naar het Eurovisie Songfestival in 2021. Een feestelijke trip van het verleden naar het heden!

Rotterdam een attractie?! (expositie)

- 17 apr. 2021 – 23 mei 2021
- 12:00 – 17:00
- Laurenskerk, Grotekerkplein

Rotterdam een attractie?! (film)

- 17 apr. 2021 – 23 mei 2021
- Theater Rotterdam Schouwburg, Schouwburgplein, Rotterdam

Wederopbouwritten in oude jaren vijftig bus RoMeO(Tour)

Een vleugje nostalgie in een moderne stad. Een rit in een ouderwetse jaren '50 bus van Stichting RomeO. Dit jaar hopelijk met de originele bus van de wederopbouwritten uit 1947, de Saurer-bus! Net als de wederopbouwritten van weleer, rijdt de bus langs bouwprojecten van nu en uit de wederopbouw. Herken je ze allemaal? Aan boord kom je meer te weten! Kortom, een ronkende rit langs bruisend Rotterdam.

Wederopbouwrit

- 18 mei 2021 | 12:00 – 17:00
- Euromast, Parkhaven

De Opbouw dag

Het programma

Het **18 mei Opbouw dag Roterodamum Café** van Historisch Genootschap Roterodamum vindt dit jaar plaats op de Euromast. In verband met de coronamaatregelen wordt het programma uitgezonden.

Let op:

Het definitieve programma en op welke manier tickets besteld kunnen worden, volgt begin mei. Houd de site in de gaten!
www.wederopbouwrotterdam.nl

- ① Verhaal van directeur Al Hamaoudi over de Euromast
- ② Lezing over de plannen in het Euromastpark door Wim Pijbes, Stichting Droom en Daad
- ③ Lezing over toerisme sinds 1940 in Rotterdam door Paul Groenendijk, Platform Wederopbouw Rotterdam

Roterodamum Café

- 18 mei 2021 | 17:00 – 18:00
- Euromast, Parkhaven

Let op! Vanwege de veranderende coronamaatregelen kunnen er wijzigingen zijn. Kijk voordat een activiteit bezoekt eerst op www.wederopbouwrotterdam.nl

H.J.A. Hofandlezing 2021: Abdelkader Benali

Schrijver en programmamaker Abdelkader Benali verzorgt dit jaar de H.J.A Hofandlezing met als titel: *Onverwoestbaar kwetsbaar*. Het thema van zijn lezing is de (on-)mogelijkheid van dialoog en ontmoeting in een kwetsbare samenleving waar racistisch discours vrij spel lijkt

te hebben. Benali laat zich inspireren door het gedachtegoed van de Franse filosoof Emmanuel Levinas, voor wie niet het individu en de eigen identiteit centraal staan maar het appel dat een ander op je doet in de dialoog.

- 14 mei 2021 | 17:00 – 18:30
- Te volgen via een livestream, registreren via de website (<https://www.bibliotheek.rotterdam.nl/activiteiten/agenda/tag/460-online>)
- gratis, donaties zijn welkom

Bibliotheekcollege | George Blake, KGB-spion uit Rotterdam

George Blake (Rotterdam, 1922) was een van de belangrijkste dubbelspionnen tijdens de Koude Oorlog. Hij zat in het Nederlandse verzet, vluchtte in 1942 naar Engeland waar hij voor de MI6 ging werken. Later bekeerde Blake zich tot het communisme en werd KGB-spion. Na zijn ontmaskering in 1961 werd hij tot 42 jaar gevangenisstraf veroordeeld. Vijf jaar later wist hij op spectaculaire wijze uit de Engelse gevangenis te ontsnappen en ontkwam via de DDR naar Moskou, waar hij sindsdien woont en een Russische held werd. Simon Kuper, schrijver van het boek *De vrolijke verrader, een KGB-spion uit Rotterdam* interviewde hem uitgebreid in Moskou. In dit Bibliotheekcollege wordt hij geïnterviewd over de totstandkoming van zijn boek en het bijzondere leven van George Blake. Blake mag dan liters bloed aan zijn handen hebben, hij bleek een charmante en bedachtzame man.

- 28 mei 2021 | 16:00 – 17:00
- Te volgen via een livestream, registreren via de website (<https://www.bibliotheek.rotterdam.nl/activiteiten/agenda/tag/460-online>)
- Gratis, donaties zijn welkom

Wederopbouw rondleiding met Gilde Rotterdam

Het Gilde Rotterdam verzorgt een wederopbouw rondleiding. Heeft u zin om mee te wandelen?

U kunt zich aanmelden via een van de medewerkers van Ouderen in de Wijk door te bellen naar 06-47168889 of 06-22938312. Er zijn geen kosten aan deze rondleiding verbonden.

Let op! Er is nog geen concrete datum voor de wandeling i.v.m. de corona maatregelen. Wanneer het weer mag nemen wij telefonisch contact met u op om aan te geven wanneer de rondleiding plaats zal vinden.

Wederopbouw na de oorlog

Zoals verteld door voormalig ambtenaar Frits van Veldhoven van gemeente Rotterdam, werkzaam bij dienst Wederopbouw Rotterdam en later dienst Herbouw Financiering.

Hij had voor een groot deel voor en een klein deel na de oorlog bouwkunde gestudeerd in Rotterdam, zijn vader had voor de oorlog een klein bouwbedrijf gehad in Noord-West Rotterdam. Dit bedrijf was in de oorlog noodgedwongen gestopt en er na niet meer opnieuw opgestart. De zoon ging na zijn verplichte militaire diensttijd werken bij de Dienst Stadsontwikkeling in Rotterdam. Hij startte op de afdeling DIWERO (dienst Wederopbouw Rotterdam), die zich vooral bezighield met de nieuwe infrastructuur die door de gemeente-architecten al gedeeltelijk voor, tijdens en direct na de oorlog was ontwikkeld, om een betere doorstroming in de binnenstad te realiseren.

Het oude centrum van Rotterdam had in hoofdzaak doorgaande wegen die in Noord-Zuid liepen, zoals vanaf het Hofplein via de Coolsingel, of de Schiedamsesingel naar de Westzeedijk. Het streven was om de Schiedamsesingel te vervangen door de Schiedamse dijk naast de Leuvehaven. Hiervoor is de oude Bijenkorf van Dudok afgebroken, ondanks dat deze nog goed te herstellen

was. In Oost-West richting was de dwarsverbinding voor de oorlog moeilijk, omdat de verbinding tussen de Blaak in het oosten en de Jongkindstraat in het westen werd doorkruist door vele dwarsstraten met woningen, zoals de Zwarte Paardenstraat of de Mauritsstraat. Daarom was de nieuwe ontsluiting, als tussenverbinding, reeds voorzien met de naam Westblaak. Om dit stadskruispunt te realiseren, zijn er ook veel woningen afgebroken na de oorlog, die geen of geringe schade hadden en daarmee is het Churchillplein later ontstaan, in het hart van deze kruisende wegen. Dit was een grote ingreep, die het later mogelijk maakte om onder dit nieuwe kruispunt van wegen de metro aan te leggen en de verbinding naar de Erasmusbrug te voltooien.

Na deze korte periode bij de DIWERO werd de beschreven persoon hoofdambtenaar van een zeer bijzondere andere gemeentelijke dienst: Herbouw en Financiering. Tijdens de enorme oorlogshandelingen had het Stadsarchief en het kadaster het wonderwel overleefd, waarschijnlijk

uit eigenbelang van de Duitsers, om de gegevens later te kunnen misbruiken. Al tijdens de bezetting waren ambtenaren begonnen om in kaart te brengen wat er in detail verwoest was en wie de eigenaar was van dat perceel en het grondoppervlak. Direct na de oorlog hadden ze bij het archief het overzicht van de vele verwoeste percelen en de eigenaren hiervan voltooid en de nieuwe gemeenteraad besloot dat de herbouw van de verloren binnenstad met grote spoed weer moest gaan beginnen. Om dat te activeren werden er herbouwcertificaten opgesteld voor het verloren vastgoed. Bij deze certificaten kwam een hele hoge subsidieregeling van de gemeente, indien de getroffen eigenaar besloot om zijn getroffen pand weer te herbouwen. Deze regeling gold voor woningen, kantoren, bedrijfsgebouwen, winkels, zelfs tot garageboxen en schuurtjes toe. Er was wel een voorwaarde om gebruik te maken van deze regeling: het ontwerp moest worden getoetst en goedgekeurd en er mocht niet groter worden gebouwd dan de inhoudsmaat van het verloren pand.

De eerste tien jaar is hiervan overweldig gebruik gemaakt en het aantal ambtenaren groeide ook enorm, omdat er veel administratie nodig was. Men koos er ook voor, omdat de gemeentepremie zo geweldig hoog was en men de eerste keus kreeg, om snel weer op een goede locatie het nieuwe leven voort te zetten. Vele van deze eerstelingen kwamen echter met een tegenvaller te zitten, omdat ze kozen om als eerste zo dicht mogelijk in het directe centrum van de stad te zitten, zoals dat voor de oorlog was geweest.

Het centrum lag voor de oorlog nog nabij de Sint-Laurenskerk, de Binnenrotte, de Kipstraat en het oude Stadhuis en was al enigszins naar het westen verschoven, door de bouw van het nieuwe Stadhuis langs de Coolsingel. Enige jaren na de oorlog, toen de Lijnbaan gereed kwam, was er een nog grotere centrum verschuiving in westelijke richting ontstaan en lag de nieuwe Kipstraat nog maar aan de rand van het echte nieuwe stadscentrum. Het grote Zeven Provinciënshuis dat met trots was gebouwd op de kruising van de Binnenrotte en de Hoogstraat, heeft zijn status daardoor nooit echt kunnen waarmaken en is nog voor de eeuwwisseling weer afgebroken.

De volgende vijf jaren liep de animo voor het herbouwen met het certificaat van de dienst Herbouw Financiering wat terug en ook het aantal ambtenaren van deze dienst verhuisde weer terug naar andere afdelingen. Het gemeentebestuur besloot om een wijziging aan te brengen in de voorwaarden, om de bouw weer opnieuw te bevorderen en men besloot dat het mogelijk werd om meerdere certificaten te mogen combineren. Er waren certificaateigenaren, die helemaal geen plannen hadden om weer te gaan bouwen in de stad, maar wel nog steeds grondeigenaar waren van hun oude bouwlocatie. Het werd nu toegestaan om deze personen te benaderen, het oude grondeigendom over te nemen en het herbouwcertificaat toe te voegen aan het eigen certificaat. Hiermee konden de nieuwe gebouwen veel groter worden met behoud van de dubbele subsidie van de overgenomen bouwrechten en kwam de herbouw weer redelijk op gang.

Na deze vijf jaren liepen de aanvragen heel erg terug en waren er vaak maar kleine certificaten over van kleine bebouwing, schuurtjes en kleine winkels. De kosten voor het ambtelijk apparaat van deze dienst werd in verhouding met de resultaten te hoog. Het gemeentebestuur besloot in het eind van de vijftiger jaren deze dienst Herbouw Financiering op te heffen en de certificaten subsidie te beëindigen. De betaling van deze gemeentelijke bijdrage kwam pas aan het einde van de bouwwerkzaamheden.

Men moest een gereedheidsmelding doen en dan kwam een inspecteur van de dienst langs om te controleren of er volledig was voldaan aan de eisen en de voorschriften. Wanneer het juist was bevonden tekende deze inspecteur met de woorden, dat 'niet is gebleken dat niet is voldaan aan de voorwaarde'. Deze dubbele 'niet' verklaring vrijwaarde deze inspecteur voor aanspraken, indien hij tijdens de controle een afwijking niet had gezien of niet had kunnen zien. Na deze goedkeuring werd de subsidie bijdrage van de gemeente direct uitbetaald. In de praktijk was de controle niet al te streng, omdat natuurlijk het hoofddoel was, om zo snel mogelijk de vernielde stad weer op te bouwen. Vooral in het Scheepvaartkwartier kon men heimelijk constateren dat een gebouw van maximaal vijf bouwlagen, na de keuring, werd verhoogd met nog een of twee verdiepingen. Men sprak vaak openlijk in de stad dat tijdens de subsidiekeuring de verwarmingsradiatoren voor de zesde verdieping al op het dak van de vijfde bouwlaag lagen.

Hoe ging het bouwen in die beginperiode en wie deden dat? In die periode ontstonden veel nieuwe bouwbedrijven, vaak nog met familiewortels van voor de oorlog. Het was bijzonder dat er dan dubbele familie eigenaren ontstonden, zoals als bijvoorbeeld: van Vliet en van Dulst, Muys en de Winter, Omme en de Groot en van Stralen en van de Have. En al deze bedrijven, ook de hier niet genoemde, hebben een grote bijdrage geleverd aan de relatief snelle herbouw van de ernstig getroffen stad en de latere nieuwbouw in de buitenwijken van Rotterdam. Wat gebeurde er met die vele grondeigenaren en de verbrokkelde bouwgrond die overbleef in de stad, die niet met het certificaat was herbouwd? De bouwers en de aannemersbedrijven in Rotterdam kregen via de gemeentelijke diensten inzicht in welke bouwgrond nog ter beschikking was bij de getroffen eigenaren en konden in overleg met de dienst Stadsontwikkeling en het Grondbedrijf besluiten deze bouwgronden aan te kopen en daar zelf bouwplannen mee te ontwikkelen. Met deze uitvoering en invulling van de plaatselijke nog aanwezige onbebouwde gaten in de stad werden de ontbrekende tanden en kiezen in het kunstgebied van het straatpatroon steeds verder gedicht, maar dan wel zonder de voordelen van de herbouw subsidie, om dat deze al was opgeheven.

Het bouwen was niet gemakkelijk in die tijd, er was een ernstig gebrek aan bouwmaterialen en een gebrek aan echte vakmensen. Glas voor de nieuwe ruiten was haast niet leverbaar en men gebruikte oud glas uit de gesloopte bebouwing. Daarom moesten de ruiten in de kozijnen van de nieuwe bebouwingen altijd klein worden gehouden en werd dit bij het ontwerp verplicht zo getekend en later in de aanvraag van bouwvergunning streng gecontroleerd. In die tijd kwamen de houten raamroetjes verplicht in de mode, een groter raam werd verdeeld in kleine vlakjes met die houten kruisroetjes, zodat kleine glasvlakjes overbleven die met oud glas konden worden gevuld. De ontwerpen van de nieuwe bebouwing werden door architecten verzorgd en ingediend.

Verder was er in die tijd geen functie meer voor de ontwerper, alleen nog bij de oplevering, een grote verandering, want voor de oorlog was de architect de baas tijdens de bouwwerkzaamheden.

De bouwtekeningen werden afgedrukt als blauwdruk, waarbij de tekenlijnen wit werden en de achtergrond van het papier geheel in blauwe kleur. Dit afdruksysteem werkte op een basis van ammoniak, dat kon je ook lange tijd nog ruiken. De goedgekeurde tekeningen van de gemeente, met stempels en handtekening, moesten altijd op het werk aanwezig zijn, zodat de gemeentelijke dienst onverwachts kon controleren of er voldaan werd aan de verplichten en eisen van verantwoord bouwen. De bouwers en aannemers hadden een erge hekel aan die roetjes in de ramen, want dat maakte het bouwen veel duurder, soms werden die roetjes omzeild, wanneer de bouwer op de originele goedgekeurde tekening met zijn blauwe vulpen ondeugend die kleine witte lijntjes van de roetjes zorgvuldig blauw maakte, zodat ze in de blauwe achtergrond van het afdrukpapier geheel onzichtbaar werden.

Na 1970 is er veel veranderd, de techniek verbeterd, maar de mannen van het eerste uur na de oorlog hebben met heel hard werken een wonder verricht voor Rotterdam. ■

Rap van de rap-granny over Rotterdam

De rap-granny José van Zutphen heeft een ode aan Rotterdam geschreven. Open Rotterdam was daarbij. U kunt de video bekijken via de link: www.openrotterdam.nl/rapgranny-terug-met-een-nieuwe-rap-over-rotterdam

Rotterdam je zag me gaan en komen. Verloren in al mijn dromen liep ik rond zocht en vond niet – niet wetend wat. Jij als grote stad stond met armen zo wijd open ik hoefde er alleen maar in te lopen.

Ik vluchtte van je weg je was te groot te veel te ruw te rauw en al dat gesjouw – opgebroken straten. Ik wilde je achter me laten. Weinig lucht en heel veel steen. Ondanks dát kon ik er niet omheen.

Je bleef aan me trekken met al jouw ontwikkelingen en mooie plekken. Met al jouw macht ook meegaand en zacht. Ik moest wel even wennen aan al 't haasten al 't rennen.

Echter slim als je was kwam er meer groen kwam er meer gras. Een stad van niet alleen werken. Meer in de natuur waar je bij kon komen meer aangeplante bomen. Naast moderne architectuur ook veel op ander kunstgebied.

Ik zag en ik ziet – om 't op z'n Rotterdams te zeggen – een stad die staat voor wat die was en is. En waarover ik me altijd verwonder: bij 't een of ander gedonder steeds weer die schouders eronder.

Rotterdam ik schud je dankbaar de hand. Voor mij ben jij een grootse stad in dit kleine Nederland.

©José van Zutphen (the rap-granny)

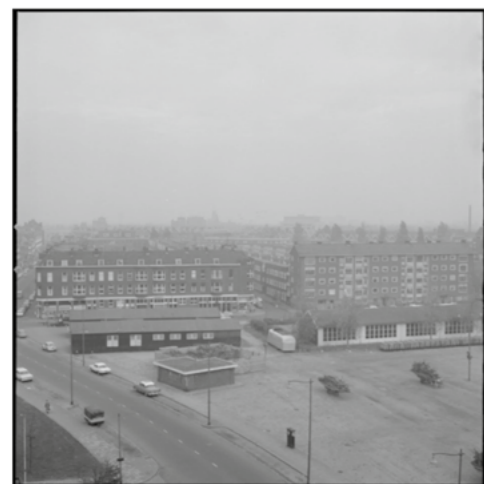
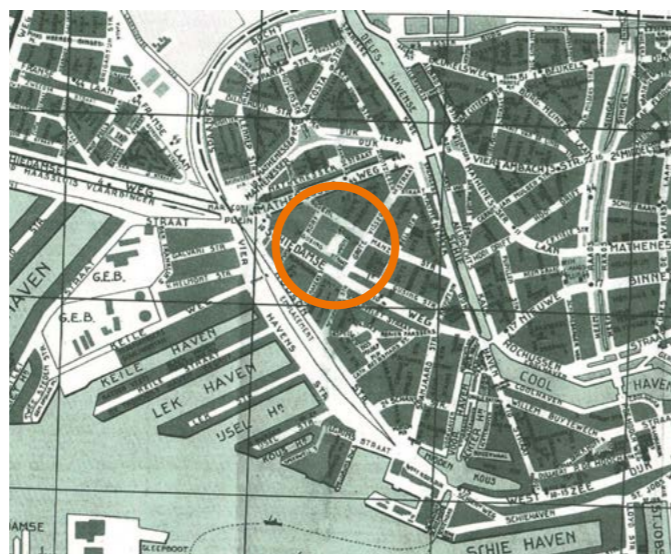

Kroniek Wederopbouw BoTu en Rotterdam

Ik ben nu 68 jaar en woon alweer zo'n 35 jaar in Tussendijken, maar toen ik een jaar of 10 oud was, kende ik deze buurt al zo'n beetje. Vaak ging ik spelen bij mijn neefje Danny in de Grote Visserijstraat. Ikzelf woonde in die tijd op de Beukelsdijk, dus op de fiets was ik daar zo.

Ik kan mij herinneren dat waar nu het Park1943 ligt, er toen nog een (laatste) blok woningen gesloopt werd: wij speelden daar tussen die afbraak en gingen 'schat' zoeken. Wij kwamen thuis met bijvoorbeeld scherven van tegeltjes en stoppen uit een elektriciteitskast. Hier dacht ik afgelopen woensdag 31 maart weer aan tijdens de ceremonie van de Herdenking Vergeten Bombardement op BoTu in Park1943 (ik maak deel uit van de werkgroep die dit jaarlijks organiseert).

Als je goed kijkt op het kaartje van rond 1955 hierboven zie je het resultaat ervan, een heel leeg stuk van weggebombardeerde woningen. Er is nog een stukje wit aangegeven met daarnaast het laatste overgebleven huizenblok. Aan de andere kant van wat nu het Park1943 is, lag en ligt het Visserijplein. Op het fotootje zie je twee noodgebouwen staan: een daarvan was een noodkapel. Qua grootte is het plein niet veranderd, vanaf de jaren zestig wordt hier nog steeds de markt gehouden. Dat was daarvoor in de Spanjaardstraat. Het plein gaat binnenkort op de schop, er komen o.a. een passage, woningen en drie gymlokalen; de markt verhuist dan naar de Grote Visserijstraat. Wist u trouwens dat deze straat verwijst naar de haringvangst en de Kleine Visserijstraat naar de walvisvangst en niet andersom?

Eigenlijk zijn wij nooit gestopt met de 'wederopbouw', ik zeg weleens: 'als je hier op de tram staat te wachten, staat er ineens een nieuw flatgebouw achter je'. Vanaf 1947 werd jaarlijks op 18 mei de 'Opbouwdag' gehouden en gevierd. Daar staat mij niets van bij, wel dat de schade van de bombardementen op Rotterdam bij ons thuis nogal eens ter sprake kwam. Rotterdam was haar oude stadshart kwijt geraakt en moest driftig opzoek naar een nieuw.

Ik vind het leuk om terug te kijken op mijn jonge jaren en weer voor de geest te halen hoe Rotterdam er toen uitzag. De wederopbouw was in volle gang en hoewel ik wat later ben 'ingestapt' kan ik markante veranderingen in het stadsbeeld nog voor ogen halen. Het eerste wat mij te binnen schiet van 'nieuwe dingen' is de Bijenkorf, mijn favoriete warenhuis van de grote vier V&D, Hema, C&A en dat grote ding ervoor (sculptuur van Naum Gabo – de gestileerde bloem). Als kind maakte dat indruk op je als ik samen met mijn moeder naar binnen ging; wij bezochten graag de 'Bij' omdat er altijd aparte artikelen te vinden waren.

Aansluitend natuurlijk ook de Lijnbaan (waarvan de naam is ontleend naar het gebruik voorheen als touwslagerij), in 1953 opgeleverd, 4 jaar voor de Bijenkorf en op dat moment het eerste autovrije winkelcentrum ter wereld. Ik herinner mij de vele vogelkooien vol met parkieten en de kleurrijke papagaaien op hun stok

ernaast. Ook wilde ik altijd even naar de Spelende Beertjes om ze over hun koppies te aaien, het beeld stond in de buurt van restaurant Ruteck's, waar wij zondagsmiddags naartoe gingen. Er speelde dan een groot orkest met een mooie zingende dame en vanaf de ring keek je daarop neer, prachtig vond ik dat. Of om de hoek een bezoek aan restaurant Wienerwald voor een gegrilde kip, dat alles maakte 'wij gaan even de stad in' voor mij een hele gebeurtenis! Een mooi winkelcentrum: ja, wij kunnen wel wat in dit kleine landje.

En toen hadden wij ineens het Hilton Hotel aan het Weena (1964), een grote hotelketen had Rotterdam ook gevonden en je wist dat daarmee ook internationale beroemdheden jouw stad gingen bezoeken. Wij telden mee en timmerden internationaal flink aan de weg onder ons motto: niet lullen, maar poetsen! Qua nieuwe gebouwen en bijbehorende architectuur kreeg het nieuwe hart een ultra moderne uitstraling, ik was daar best trots op als geboren Rotterdammer. O ja, ik vergeet nog de Euromast, onderdeel van de Floriade in 1960 en onze blikvanger en extra publiekstrekker van het nieuwe elan.

Knap, want ondertussen was de binnenstad al in een grote bouwput veranderd: men had de mouwen extra opgestroopt en in 1959 namelijk het startschot gegeven voor de bouw van de Metro met de Noord-Zuid-lijn, geopend in 1968. In die tijd was het dus veel 'omrijden' met je fiets om op je plek van bestemming aan te komen. Het werd tijd om al die veranderingen en het 'nieuwe' binnenstad-gedeelte met alle Rotterdammers te vieren. Dat werd het evenement Communicatie 1970: op Bevrijdingsdag 1970 werd C70 geopend. Iedere Rotterdammer wilde zich graag in de kabelbaan door en over de stad laten vervoeren, met zicht op tal van nieuwe speciaal voor C70 aangelegde redelijk tijdelijke etablissementen/cafeetjes. Ze zaten stampvol toen Feyenoord als eerste club in Nederland de Europacup won: met familie en vrienden vierden wij daarbinnen dit grote succes. Een jaar later werkte ik in mijn studententijd als ober in café 't Fust, C70 voor V&D en het Dolfijn-cafeetje. Ook ik had mijn Rotterdamse mouwen opgestroopt!

– Ron van den Bovenkamp | 1952-heden

Onze collega Geert Willems, Specialist Collectiemanagement heeft een aantal mooie boeken uit de bijzondere Rotterdamcollectie voor u over de wederopbouw in Rotterdam.

Rotterdam in de wederopbouw
Anne Jongstra & Arie Verschoor

Fotoboek over de geschiedenis van Rotterdam tussen 1945 en 1970
WBOOKS, 2015

Na het bombardement van 14 mei 1940, dat het hart uit de stad sloeg, werd vrijwel direct een begin gemaakt met de wederopbouw van Rotterdam; bijna vijftig jaar werd er hard gewerkt aan het herstel van de stad, ruwweg van 1945 tot 1970. Uit het puin verrees een moderne stad met winkelcentra, moderne woonwijken en (hoge) kantoorflats. Voor Rotterdammers boven de zestig is dit heel herkenbaar, en voor jongeren is dit boek de moeite waard om te kunnen zien hoe de huidige stad is ontstaan. Veelal onbekend fotomateriaal en woord samen geven een indruk van de periode die Rotterdam gemaakt heeft tot wat het nu is.

Liefde in berooide dagen
Herman Romer

Gewone Rotterdammers proberen na afloop van de Tweede Wereldoorlog hun leven weer op te bouwen.
Free Musketeers, 2015

Hoe pakten mensen hun leven weer op na de bevrijding? Tegen de achtergrond van het verwoeste Rotterdam schetst deze roman dat moeizame proces. Aan de hand van vier hoofdpersonages – een teruggekeerde dwangarbeider, zijn schoonzus, een voormalig verzetsman en diens nichtje – laat Herman Romer zien hoe mensen hun weg probeerden te vinden. In de berooide stad, waar anarchie heerst en de liefde op de vlucht lijkt geslagen, zijn vooral de vrouwen vastberaden de liefde te hervinden en spelen dan ook een hoofdrol in deze aangrijpende roman.

Mannen van gezag
Jan Oudenaarden

Rotterdam 1940-1975
Gemeentearchief, 2004

Na de verwoesting van de binnenstad van Rotterdam in mei 1940 begon de zogenoemde wederopbouwperiode. De uitvoering hiervan voltrok zich tijdens de ambtsperiode van drie opeenvolgende burgemeesters: mr. P.J. Oud, mr. G.E. van Walsum en W. Thomassen. Deze drie magistraten waren afkomstig uit heel verschillende delen van het land: Pieter Oud werd geboren in Purmerend, Gerard van Walsum in Krimpen aan den IJssel en Wim Thomassen in Amsterdam. Hun geschiedenissen werden door Rotterdam aan elkaar geknoopt, zo laat Jan Oudenaarden zien in dit boek.

Unieke Rotterdamse jaren
H.A. Voet & A. Tak

Zoals gezien door J.F.H. Roovers, een Rotterdamse fotograaf
Voet, 1997

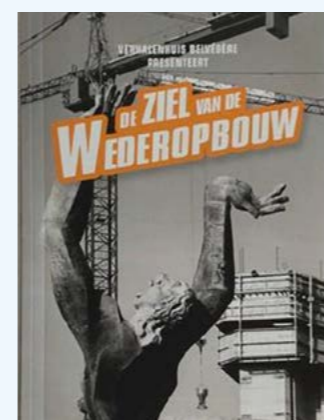
Fotoboek met opnamen van de veranderingen in het centrum van Rotterdam tijdens de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog.

Vijftig jaar wederopbouw Rotterdam
Martin Aarts et al.

Een geschiedenis van toekomstvisies
Uitgeverij 010, 1995

Uitgave met vele illustraties over de geschiedenis van Rotterdam van voor 1940 en de wordingsgeschiedenis van het nieuwe Rotterdam over de periode 1940-1995. Vijftig jaar geleden vormde het basisplan het uitgangspunt voor de wederopbouw van de binnenstad van Rotterdam. De flexibiliteit ervan maakte het mogelijk dat nieuwe stedenbouwkundige opvattingen als gevolg van economische en maatschappelijke veranderingen steeds opnieuw konden worden ingevoegd. In dit boek wordt de balans opgemaakt.

Een stad voor het leven: wederopbouw Rotterdam 1940-1965
Gerrie Andela & Cor Wagenaar (redactie)

Uitgave ter gelegenheid van de tentoonstelling over de wederopbouw van Rotterdam in het kader van de manifestatie 'Vijftig jaar wederopbouw/vijftig jaar toekomst'. In dit boek wordt nader belicht hoe de opvattingen over de grootse wederopbouwprestaties en de ideeën over het moderne Rotterdam ontstonden en hoe modern de stad werkelijk is. Het boek bevat ruim 170 foto's die alle facetten van de gepast optimistische levensvisie van de wederopbouwperiode fraai verbeelden.

De ziel van de wederopbouw (inclusief 4 cd's)
Verhalenhuis Belvédère, 2016

Middenin de oorlog, nog geen jaar na het bombardement op de stad, ging de eerste paal in de grond op de Coolsingel: de start van de herbouw van Rotterdam was begonnen. 101 Rotterdammers, van alledag, oud en jong en van alle culturen, vertellen over de kale, ongezellige stad van toen. Over krotten en iconen. Over je thuis voelen en verbondenheid. Over de trots en toekomst van de stad. Van architecten, stedelijke ontwikkelaars en maatschappelijke opbouwers tot bekende haven- en horecafamilies en pioniers van de Lijnbaan. Van ras-Rotterdamers tot migranten die allemaal hun hart hebben verloren aan deze stad.

Gastvrouw Ellis heeft voor deze editie gesproken met haar opa (meneer van Dijk) en oma (mevrouw van Dijk-van Vliet). Zij hebben de wederopbouw zien gebeuren in fragmenten, vanuit verschillende gebieden in Rotterdam. Opa is geboren in 1939 en oma in 1941.

'40 – '49

Opa woonde met zijn ouders in de Dorpsstraat in Overschie tijdens de oorlog. Vanuit daar zagen ze het vergissingsbombardement op de Grote Visserijstraat waarbij per ongeluk een wijk gebombardeerd werd. Deze plek is nog zichtbaar. Hier ligt nu Park 1943. Toen opa klein was heeft hij meerdere bombardementen gezien. Hij zag de vuurballen door de lucht vliegen. Toen was hij nog zo jong dat hij zich herinnert dat hij het heeft gezien, maar daarna onbezorgd weer verder buiten ging spelen.

Opa moest in de laatste maanden van 1944, tijdens de oorlog, samen met een van zijn broers naar familie in Kethel. De familie had een varkensfokkerij en voldoende eten. Dit was binnen opa's gezin niet zo, omdat zijn vader opgepakt was door de Duitsers eerder dat jaar. Zijn moeder moest hierdoor alles alleen doen. Het was moeilijk om genoeg eten te verzamelen voor alle 6 kinderen. De twee jongens konden door naar familie te gaan toch eten. Na de oorlog is opa ook nog naar Doorn, Driebergen en Oostvoorne geweest naar zogenoemde gezondheidskolonieën. Hier ging hij heen in een bus

vol met allemaal andere kinderen. Alle kinderen die tijdens de oorlog niet genoeg te eten hebben gehad werden hier heen gestuurd. Hier moest je altijd heel je bord leeg eten en mocht je niet van tafel tot alles op was. Hij heeft een aantal weken in deze instellingen gezeten om verder aan te sterken. Oma heeft tijdens de oorlog een tijdje bij haar familie in Kethel gewoond. Samen met haar zus woonde ze bij hun opa en oma, mijn betovergrootouders. Er woonden toen ook jonge zusjes van mijn oma's moeder bij hen in huis. Toevallig in Kethel, want opa woonde ook een tijdje in Kethel bij zijn familie. Oma's zus blijkt nog bij hem op de dezelfde kleuterschool gezeten.

Oma herinnert zich dat ze tijdens de bevrijding in de dakgoot heeft gestaan met een heel rijtje mensen, tussen de schuine daken van de 1e Middellandstraat. Vanuit daar zag ze de pakketten met brood gedropt worden. Zweeds wittebrood werd uitgedeeld. Er was toen echt hongersnood in dat gebied. In de 1e Middellandstraat had haar vader een (zelfbedienings-)winkel genaamd P. van Vliet. Hier werd melk, vleeswaren, thee en eieren verkocht. Hij bracht melk rond op zijn 'ijzeren

hond'. Dit was een karretje waarbij de bestuurder voorop zit en achterop de voorraad meegenomen kan worden. Zo rinkelde hij door de straat, met de glazen flessen melk opgeborgen in metalen krat-ten. Toen mijn opa en oma later nog eens zijn gaan kijken bij het pand waar vroeger de winkel van oma's vader zat, inmiddels zo'n 10 jaar geleden, zat Juwelier de Gouden Driehoek in het pand.

Opa weet nog wel dat ze na de oorlog op de hoge brug hebben gestaan en vanuit daar de schepen met krijgsgevangenen voorbij hebben zien komen. Deze zijn via de Nieuwe Waterweg afgevoerd naar Duitsland. Bulkvervoer kon makkelijker over het water dan over land, omdat op het land veel wegen beschadigd waren. Daarnaast waren er ook veel vervoersmiddelen weg of kapot. Alles wat wielen had was gebruikt tijdens de oorlog.

Vlak na de oorlog zaten opa en oma beide nog op school, dus waren ze niet altijd in de stad aanwezig.

Oma herinnerde zich dat ze toen de oorlog net voorbij was van haar ouders een fietsje mocht gaan huren bij een fietsverhuurbedrijfje in de buurt. Tijdens de voorgaande jaren waren alle fiet-sen weggehaald, verdwenen of kapot. Niemand had toen nog iets, dat moest langzaam weer terug komen. Je kon dan voor een of twee uurtjes een fiets of kinderfiets huren bij de verhuur om toch met de fiets op pad te kunnen of te oefenen met fietsen.

Ook op de Kruiskade was er nog weinig over. Er stond nog maar 1 wit gebouw. Dit was een theater waar later allerlei activiteiten georganiseerd zijn. Hier werden ook films vertoond of uitvoeringen gedaan voor schoolkinderen. Opa en oma gingen hier allebei naartoe tijdens (een van de weini-ge) schooluitjes die georganiseerd werden. Later werden ook kerken gebruikt voor filmvertoningen of optredens.

Oma herinnert zich nog een oud bioscooptheater aan de 1e Middellandstraat genaamd Rex. Hier ging ze wel eens heen met haar ouders en heeft ze Bambi en Sneeuwwitje gezien. Het theater had van die zachte rode pluche stoelen. De bioscoop vertoonde toen vooral populaire Hollywood films. Over de jaren werden er steeds meer volwassenen-films getoond: de bioscoop ging zich specialiseren in soft – en nog later harde – porno.

'50-'60

Opa werkte sinds '59 voor een kantoor bovenin het Groothandelsgebouw. Dit gebouw was geopend sinds '53. Hij moest documenten rondbrengen voor de douane, waarvoor hij op de fiets de hele stad rond moest. Deze documenten moesten vooral van en naar de haven en naar verschillende cargadoors. Dit was in hetzelfde jaar als waarin hij zijn toekomstige vrouw leerde kennen. Zij zaten allebei bij dezelfde vereniging: de Christelijke Jongeren Vereniging (CJV). Dit was een combinatie van wat eerst de CJVF (Christelijke Jonge Vrouwen Federatie) en de CJMV (Christelijke Jonge Mannen Vereniging) waren. Hier konden ze samen dansen, maar werden ook toneelstukken en bijeenkomsten georganiseerd. Opa had oma toen uitgenodigd voor een date. Ze gingen samen een toneelstuk bezoeken in een zaaltje genaamd Musica. Dit zat verstoppt achter een café. Dit theater zit er nog steeds, alleen niet meer onder de naam Musica. Het heet nu 'In de Lugt' en is een cultuurpodium in Overschie aan de Lugt 17.

Beiden hebben de wederopbouw meer bewust meegemaakt aan het eind van hun schooltijd en toen ze begonnen met werken. Er was een enorme vooruitgang en er werd veel nieuws gebouwd. De Lijnbaan, de Doelen, een nieuwe brug, de rondweg. Er was echt geen woning meer te vinden in de stad. De rijkdom die we nu hebben was ongekend na de oorlog. Overschie werd volgebouwd omdat er in de binnenstad helemaal geen huizen meer stonden en deze ook niet meer teruggeplaatst werden. Er werd een hele andere invulling gegeven aan de binnenstad. De Bijenkorf werd verplaatst. Opa herinnert zich de oude Bijenkorf nog. Hier ging hij wel eens winkelen met zijn moeder. In Overschie waren weinig winkels, alleen de hoognodige levensmiddelen waren daar verkrijgbaar en een enkele winkel met kleding.

Oma vond de wederopbouw een beetje een tuttige tijd. Als je kleren ging kopen kocht je een net rokje en een mooi truitje en een tuttig tasje. Tegenwoordig zie je veel extremere dingen, alles is nu mogelijk. Dat had je toen nauwelijks. Je had wel de hippies en de nozems. Verschillende stromingen volgden elkaar toen op. Nu heb je eigenlijk alles door elkaar.

Opa en oma hebben hier niet aan meegedaan. Zij waren vooral bezig met het runnen van hun winkel.

'60-'70

Opa herinnert zich nog een grappige actie uit 1960. Op 1 april bezochten honderden mensen de "eendaags bloeiende spaghettiboom", een boom waar zogenaamd spaghetti in groeide. Dit was een 1 aprilgrap van het NTS journaal. Deze boom was te vinden op de Floriade, welke dat jaar voor het eerst plaatsvond van 25 maart tot 25 september 1960 in Het Park (Euromastpark) in Rotterdam. Dit was een tuinbouwtentoonstelling waar verschillende bezienswaardigheden getoond werden zoals tuinen specifiek voor bepaalde landen, bloemen en planten uit de Bijbel en modeltuinen. Van de tijdelijk aangelegde voorzieningen en tuinen zijn verschillenden tot op de dag van vandaag nog aanwezig in Het Park, zoals de rodondendronvallei.

In november '64 kocht het stel een winkel in de Grote Visserijstraat. Hier gingen ze ook wonen. De winkel was een kleine zelfbedieningswinkel waar ze vooral groente, vleeswaren en een beetje fruit verkochten. Een maand later trouwden ze. De kleine winkel kreeg de mogelijkheid tot uitbreiding toen de naastgelegen ijzerhandel wegging. Ze kochten het pand erbij en sloopten de tussenmuur. Hierdoor kregen ze het pand ernaast erbij.

'70-'80

Waar Zestienhoven ligt waren vroeger allemaal boerderijen en molens. De opa van mijn opa, dus mijn betovergrootvader, had daar zelf ook een molen tot 1912. De vader van mijn opa is hier geboren. Toen hij 6 was is deze in brand gevlogen. Dit was een van de 40 molens die lang geleden in Overschie stonden. Deze zijn, net als die van mijn betovergrootvader met de tijd allemaal verdwenen. De laatste molen die er op een gegeven moment nog stond, de molen van Speelman, stond in de weg voor een van de aanvliegroutes van het vliegveld. De molen was te hoog. De wieken waren er eerder al afgehaald maar dat was geen gezicht. Er werd besloten de molen in zijn geheel te verplaatsen en in 1970 begon daar de bouw voor. Deze verplaatste molen staat nu ongeveer waar de oude molen van mijn betovergrootvader ooit stond.

Er is meer veranderd met de tijd, vertelden opa en oma. Wat opviel was dat er steeds meer verzorgingstehuizen opgericht werden. Voordat deze huizen er waren zat je bij familie, vooral tijdens de oorlog zat je allemaal bij elkaar in huis. Hierdoor heeft opa zijn overgrootvader nog gekend, omdat hij bij zijn grootouders inwoonde. Het idee verdween dat je bij familie in huis zou blijven als je oud zou worden. Ouderen werden juist allemaal samen in een huis gezet. Veel was vanuit de gemeente geregeld, maar er waren ook huizen met een religieuze achtergrond. Er was bijvoorbeeld een verzorgingstehuis voor ouderen van de hervormde gemeente in Overschie.

In '70 vertrokken ze uit Rotterdam. Ze hebben nog gekeken naar de mogelijkheden in Overschie maar hier was niets te krijgen. Het was niet te betalen of alleen maar sociale huurwoningen. Dat kon voor hen niet. Er werd toen ook niets meer gebouwd in Overschie. Het stel ging in Capelle aan den IJssel wonen maar bleven nog wel werken in de stad. Eerst in de Grote Visserijstraat, sinds '75 in een supermarkt in Spangenen en vanaf '93 in een supermarkt in Schiedam.

De winkel in Spangenen bracht veel avontuur met zich mee, goede en slechte ervaringen. Spangenen is gerenoveerd. Een groot deel van de Nicolaas Beetsstraat, waar de winkel van mijn opa zat, is gesaneerd. Op de plaats waar de winkel zat is de straat twee keer zo breed gemaakt door een rij huizen te slopen. In de jaren 80 had Spangenen het lastig en veranderde de wijk. De wijk viel ten prooi aan drank, drugs, huisjesmelkers en verpaupering. Drugsverslaafden die leefden rondom het Centraal Station van Rotterdam werden daar weggejaagd. Ze gingen naar andere wijken in de stad, zoals Spangenen. Omdat ze hier zo grootschalig aan het verbouwen waren was er veel leegstand. Veel gewone mensen, zoals gezinnen en jonge stellen, trokken weg uit de wijk. In

'82 was er een recessie waardoor er gestopt werd met de renovaties en verbouwingen in Spangenen. De problemen groeiden. Tijdens deze periode besloten opa en oma hier ook te vertrekken. Ze gingen ergens anders aan de slag.

Met de tijd is er veel opgebouwd en afgebroken. Opa en oma hadden nog veel meer interessante verhalen om te vertellen. Wat hebben zij veel gezien en ervaren. Ellis denkt dat het belangrijk is om zulke persoonlijke verhalen te bewaren en vooral te koesteren omdat het een goed beeld geeft van hoe de Rotterdamse wederopbouw vanuit verschillende perspectieven ervaren is. ■

Vrijheidssoep

Hoe smaakt Rotterdam als soep? En hoe maak je zelf de Vrijheidsmaaltijdsoep? Chef-kok Pepijn Schmeink van Jack Bean vertelt het je graag én toont je in een video van 4 minuten hoe je de soep zelf thuis kan maken.

Ingrediënten (3-4 personen):

- 1/2 ui in ringen gesneden
- 1 el kerriepoeder
- 1 mespunt speculaaskruiden
- 1 teentje knoflook in plakjes gesneden
- 1 el zonnebloemolie
- 1 wortel in blokjes gesneden (50 g)
- 1/2 pompoen in blokjes gesneden (150 g)
- 1 tomaat
- 3,5 dl groentebouillon
- 1/2 aardappel geschild in blokjes (60 gr)
- mais van 1 maiskolf gesneden (40 gr)
- evt. wat rode linzen

De smaak van Rotterdam

De Vrijheidsmaaltijdsoep is gemaakt van Nederlandse ingrediënten uit de omgeving van 010 zoals pompoen, wortel, ui en aardappel uit de Hoeksche Waard en tomaat uit de kassen van het Westland.

Van deze soep gaan we genieten in Rotterdam met haar stoere haven waar al eeuwen van ver de kruiden binnenkomen die inmiddels oer-Hollands zijn, zoals de speculaaskruiden.

We eten deze volledig plantaardige soep op afstand, maar toch samen als Rotterdammers en genieten van alle culturen die onze stad rijker maken, net zoals de kerriemix die voor dat extra beetje swing in de soep zorgt.

Kijk voor de video met kookinstructies op www.vrijheidssoep.nl/soep

Eet smakelijk!

Mevrouw Ista-Gelens, deelneemster van het project Ouderen in de Wijk is geboren in de oorlog en heeft dus de wederopbouw van Rotterdam meegemaakt.

Gastvrouwen van het project Ouderen in de wijk, Rachelle en Gizem, zijn bij mevrouw Ista-Gelens op bezoek geweest. Mevrouw nodigden hen uit voor een kopje thee bij haar in de tuin. De gastvrouwen wilden graag weten hoe zij de Wederopbouw in Rotterdam heeft ervaren.

Waar en wanneer bent u geboren?

Ik ben in 1942 geboren in Rotterdam-Zuid in de buurt van de Groene Hilledijk en de Beijerlandse laan.

Kunt u zich nog wat herinneren van de bombardementen in Rotterdam?

Nee, toen was ik pas 3 jaar oud, dus heb ik het niet bewust meegemaakt.

Dus u bent geboren in Rotterdam-Zuid, wat voor ontwikkeling heeft Rotterdam-Zuid doorgemaakt na de Tweede Wereldoorlog?

Door de Tweede Wereldoorlog heeft Rotterdam-Zuid een aantal ontwikkelingen doorgemaakt. De Wederopbouw zorgde o.a. voor havenherstel, maar ook voor nieuwe huizen. Heel veel mensen hadden geen woning meer, dus was er heel veel behoefte aan nieuwe woningen en daardoor ook nieuwe wijken.

Welke wijken heeft u zien opbouwen in uw buurt?

Er kwamen nieuwe wijken, zoals Zuidwijk, Pendrecht en Sportdorp vlakbij IJsselmonde, maar ook de Maasvlakte behoorde tot de belangrijkste groei van Rotterdam-Zuid.

Hoe zag Rotterdam er uit net na de oorlog?

Vooral leeg en plat. De wederopbouw van Rotterdam raakte in een stroomversnelling na de bevrijding in 1945. Alleen een handje vol historische gebouwen was overgebleven. Bijna alles wat er nog resteerde was in het centrum, voornamelijk puin, moest plaats maken voor een betere versie van het voormalige Rotterdam.

Wat voor indruk heeft dat op u gemaakt?

Alles bij elkaar heeft het veel indruk op mij gemaakt. Overal was het een puinhoop en dat moest allemaal weer opgebouwd worden. Er werd veel over de opbouw gepraat.

Denkt u nog vaak aan die periode?

Niet vaak, alleen als ik in het centrum van de stad kom, dan denk ik nog weleens hoe het toen was. Wel weet ik nog dat mijn vader toen voor de RET werkte op tramlijn 9. We mochten altijd met hem meerijden. Hier heb ik mooie herinneringen aan overgehouden. Rotterdam werd steeds voller en mooier met nieuwe gebouwen en nieuwe huizen. Ook herinner ik mij nog dat ik met bus 52 door de Maastunnel richting de stad ging, met lijn 3 naar de dierentuin in Blijdorp en met lijn 9 naar de Lange Hilleweg.

Bibliotheekcollege:

Toerisme in de stad in tijden van de wederopbouw

Vorig jaar heeft Paul Groenendijk van Platform Wederopbouw een bibliotheekcollege gegeven over toerisme in de stad in tijden van de wederopbouw. Een van de medewerkers van Ouderen in de Wijk heeft het college bekeken en er een verslag van geschreven. U kunt het college ook zelf bekijken via de link: <https://www.youtube.com/watch?v=l7yvzOH3s8Y>.

Ons beeld van de WOII is bepaald door de verschrikkingen maar eigenlijk waren de eerste jaren van de oorlog minder grimmig. Het leven ging in feite gewoon door. Amusement en sport floreerde in de oorlogsjaren. Omdat er niet naar het buitenland gereisd kon worden was binnenlands toerisme populair. In Rotterdam was de situatie wel iets anders door het bombardement, het puin, het opruimen, wederopbouw.. Dit had prioriteit. Al vier dagen na het bombardement kreeg de architect Witteveen de opdracht voor het ontwerpen van het nieuwe stadsplan. Twee weken na het bombardement werd er alweer gedanst in Parkzicht en Diergaarde Blijdorp was nog niet helemaal af maar opende alvast half juli. De hele zomer werd gewerkt aan een revue over de wederopbouw, genaamd Hart van Rotterdam. Deze revue ging in augustus in première in het Luxor Theater. Ook sport ging door en Feyenoord speelde al snel een wedstrijd. In augustus werd Feyenoord landskampioen, de Coolsingel bleef leeg.

Vakantie in eigen land werd gepromoot door de VVV (Vereniging Vreemdelingen Verkeer). Heel Nederland staat voor de vakantieganger open, met uitzondering van Rotterdam. Rotterdam had namelijk te maken met ramptoeisme (ook al bestond die term toen officieel nog niet). Als eerst waren er Duitse soldaten met fototoestellen, die poseerde voor ruïnes. Nederlandse ramptoeisten kwamen ook naar de stad om de ruïnes te bekijken, soms zelfs in touringcars. De Rotterdammer was hier niet van gediend, zeker niet de puinruimers. Ze hadden borden bij zich waarop stond; 'voor kijkers en praters geen plaats', de werklocaties werden afgesloten met hekken. De ANWB (Algemene Nederlandse Wielrijders Bond) en de VVV werkten aan een campagne voor de zomer van 1941. Er werd een speciale krant uitgegeven genaamd 'Nederland als toeristenland in abnormale tijden'. Daar had Rotterdam ook een pagina in. De VVV maakte een eigen boekwerk van de stad. Rotterdam had best veel te bieden, de Coolsingel

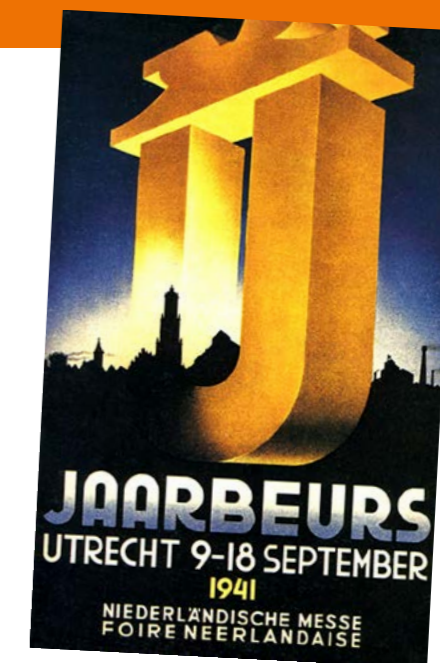

was een moderne boulevard met de Bijenkorf, de nieuwe Beurs, Stadion Feyenoord, Diergaarde Blijdorp en de Maastunnel. Deze eerste autotunnel van Nederland trok veel bekijks. Al deze gebouwen bestonden grotendeels nog. Ook kon er in de verwoeste stad archeologisch onderzoek gedaan worden en deze resultaten werden getoond. Een andere bijzondere attractie waren de noodwinkelcentra, wegens de snelle bouw en frisse kleuren. Er werd een groot bord bij het Centraal Station geplaatst, waarop alle attracties van Rotterdam te vinden waren.

Niet iedereen kon meedoen aan het binnenlandse toerisme. Vanaf april 1941 waren de Joden niet welkom op verschillende plaatsen. De directeur van Diergaarde Blijdorp was het hier niet mee eens en toen hij de verbodsborden probeerde weg te halen werd hij ontslagen.

In de zomer van 1942 was er opnieuw veel belangstelling van toeristen. Er verscheen er een groots artikel in 'De Tijd' over de drukke toestroom van de toeristen. Naast het drukbezochte Blijdorp gingen ook veel mensen kijken bij Boijmans want daar stond een maquette van het nieuwe stadsplan. De bouw van de Maastunnel was ook erg populair. Er was toen nog geen informatiecentrum maar op de heuvel van het park stond altijd 'professor Boudewijn', een werkloze zeeman die uitleg gaf over de bouw. Toen er steeds meer mensen op afkwamen kreeg hij een paar gulden fooi en dit bleek een mooi nieuw verdienmodel voor de werklozen. Professor Boudewijn was de eerste stadsgids van Rotterdam.

In 1943 ging het toerisme door. De voetbalwedstrijd ADO-Hermes DSV op 7 maart trok 50.000 toeschouwers. Echter was dit de laatste wedstrijd in stadion Feyenoord, want na het vergissingsbombardement in West werden alle sportevenementen verboden. Theater- en muziekvoorstellingen gingen nog wel door. Tijdens WOII zijn er ook twee Elfstedentochten geweest, en in 1943 was er zelfs een wandel Elfstedentocht. De situatie verslechterde nu snel. Autorijden ging al een tijd niet vanwege de schaarste aan benzine, kamperen was verboden, terrassen waren gesloten, in restaurants waren geen menukaarten meer maar moest men

eten wat de pot schaft. Voor het slapen in hotels werd aangeraden eigen beddengoed en handdoeken mee te nemen. Wandelen en fietsen kon nog het best. In de ANWB Kampioen stond de oproep om op blote voeten te wandelen want dat zou gezond zijn, maar dit was echter ook een goede manier om de versleten schoenen te besparen, en de fietsen waren vaak al in beslag genomen. In de laatste jaren van de oorlog was er steeds minder ruimte voor ontspanning.

Na de bevrijding werd het toerisme weer energiek aangepakt. De eerste (Engelstalige) reisgids van Rotterdam verscheen al in september 1945. Dit was een cadeau voor de geallieerde soldaten, de Canadezen die Rotterdam hadden bevrijd. Kort daarna verschenen er Nederlandse en internationale reisgidsen. De vooroorlogse attracties bleven populair maar Nederland ging de wederopbouw promoten. In 1946 reden de eerste bussen voor de wederopbouwritten door de stad. Wat eerst ramptoeisme werd genoemd is veranderd in een optimistische tocht door de bouwputten om de veerkracht van de stad te tonen. Dit was een succesformule. Ahoy en later de Floriade trokken veel bezoekers en dit festivalgevoel is doorgezet. Alle grote manifestaties hadden een kabelbaan en wie weet kan deze nu weer ingezet worden in de anderhalve meter samenleving. Na dit verleden weet Rotterdam hopelijk ook tijdens de coronacrisis een nieuwe manier van toerisme te bewerkstelligen; want de leus is altijd geweest: Hier! Niet elders. Welkom vreemdeling.

Maarten de Waard (1935):

“Ik heb tussen 1958 en 1970 geholpen bij de wederopbouw van de Sint-Laurenskerk. Ik werkte toen in de bouw. De Laurenskerk werd in 1968 al in gebruik genomen maar was nog niet helemaal klaar. Dat was twee jaar later pas. Binnenin de kerk is het koor met het koperen hek. De kolommen links en rechts daarvan zijn allemaal nieuw. Het natuursteen wat daar zat was allemaal beschadigd dus dat moest vernieuwd of gerepareerd worden. Daar heb ik aan meegeholpen. Toen we daarmee bezig waren heb ik samen met twee anderen een fles in de muur ingemetseld. In die fles hebben we een krant gestopt uit 1962. Waarschijnlijk was dit in de maand juni, want het was (bijna) zomer en warm buiten. We hebben alle drie ook onze loonstrookjes ingemetseld. Het bedrag hierop stelde toen nog niet veel voor. Misschien maar 65 gulden. Maar wij vonden het toch bijzonder om te doen. Niemand weet hier van, behalve wij. Toen was ik ongeveer 30 jaar oud. Ik kom namelijk uit 1935.”

Mevrouw Bové:

“Ik heb een mooie herinnering aan de plaats waar het Groot Handelsgebouw nu staat. Ik woonde in de Bloemstraat, aan de overkant van het gebouw. Hier was eerst een grote zandvlakte met bergen en dalen. Het was echt een grote speelplaats. Ik ging daar altijd samen spelen met de kinderen uit de buurt. Het is heel bijzonder dat daar nu zo'n groot gebouw staat. Tijdens de jaren 40 speelde ik hier en in de jaren vijftig werd het gebouw geplaatst. Ik heb nu nog steeds een foto

van het gebouw in mijn huis hangen, omdat ik zoveel mooie herinneringen heb aan die plek. Tegenwoordig rijd ik er nog wel eens langs met het OV en ik ga er kijken als het kerst is en het helemaal mooi verlicht is. Toen de trap er was tussen het Stationsplein en het dak van het Groot Handelsgebouw in 2016 ben ik ook gaan kijken. Het gebouw is prachtig, ook van binnen. Bijzonder is bijvoorbeeld dat er met de vrachtwagen naar binnen gereden kan worden.”

Voor meer informatie over project Ouderen in de Wijk of dit boekje bel naar:
06-22938312 of mail naar ouderenindewijk@bibliotheek.rotterdam.nl

Ouderen in de Wijk is niet aansprakelijk voor spel- of typfouten. Aan de gegeven informatie kunnen geen rechten worden ontleend.